

Diplomamunka

2004. június 18.

Dallamkövetés és osztályozás népdalokban

Feldhoffer Gergely, 2004

Dallamkövetés és osztályozás népdalokban

Kivonat

A népdalok kutatása Magyarországon nagy múltra tekint vissza. Európa többi országához viszonyítva népdalismeretünk kiemelkedő. Ez nem csak annyit jelent, hogy sokkal több népdalt tartunk számon, hanem azt is, hogy sokat tudunk a népdalokról. Mára a népdalkutatás eljutott odáig, hogy a gyűjtő munka után a vizsgálat került előtérbe. A népdalok osztályozása az egyik feladat, amit a népdaltípusok magas száma megnehezít. Innen származik az ötlet, hogy a népdalfelvételek kottázása közben a népdaltípus megállapításához nyújtson segítséget egy rendszer.

Ez a munka egy kísérlet, választ keresünk arra a kérdésre, hogy alkalmas-e az itt leírt néhány módszer arra, hogy népdaltípus-megállapításra lehessen használni.

Tartalomjegyzék

I Akusztika	4
1. A jelfeldolgozás első lépései	4
1.1. Hullámforma (időjel)	4
1.2. A fül működése	5
1.3. A Fourier transzformáció	6
1.4. Ablakok	6
1.5. Ablakfüggvények	7
1.6. Szűrők	8
2. A pitch fogalma	8
2.1. Felharmonikusok	8
2.2. Zenei hangok	9
2.3. Énekhang	9
3. A dallamkövetés feladata	10
3.1. Követelmények	10
3.2. Hibalehetőségek	11
3.2.1. Oktávhiba	11
3.2.2. Gyenge f_0	11
3.2.3. Különböző zajforrások	11
II Dallamkövetési eljárások	11
4. Harmonic Power Spectrum	12
5. Maximum Likelihood	13
III Mérés és értékelés	15

6. Dinamikus idővetemítés	15
6.1. Távolságmátrix	16
6.2. Az idővetemítés	16
7. Transzponáció	18
8. Kísérletek, eredmények	18
8.1. Teszt adatbázis	18
8.2. HPS kísérletek	19
8.3. ML kísérletek	20
8.4. Kombinált dallamvonal	21
8.5. Zajtesztek	22
8.5.1. HPS	22
8.5.2. ML	23
8.6. Összehasonlítás	25
9. Matlab kód	26

rész I

Akusztika

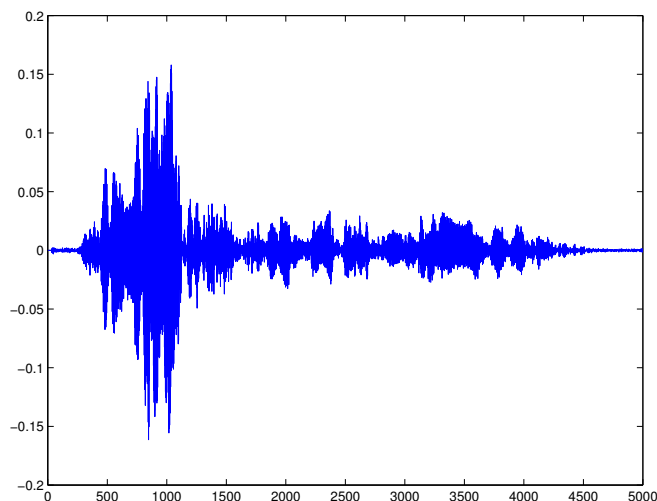
1. A jelfeldolgozás első lépései

1.1. Hullámforma (időjel)

A hangokat a fizikai hullámhoz hasonlóan, hullámalakban tároljuk. Az időjel egy pontjának jelentése az adott időben tapasztalható nyomás a mikrofon membránján. Ez tehát egy olyan jel, ami a 0, mint nyugalmi helyzet körül oszcillál. A digitalizálás azt jelenti, hogy a hullámalak minden pontját egy egész számmal közelítjük. Ezen egész szám egy adott tartományon belül marad. Ez a tartomány a digitalizálás felbontása, általában a leíráshoz használt bitekkel adjuk meg. A 16 bites hang tehát azt jelenti, hogy minden időpontban a jelet 65536 féle helyzetben tudja rögzíteni, ami a gyakorlatban elegendő.

Ezek a jelek időben ekvidisztáns felosztással keletkeznek, vagyis két jel rögzítése között az eltelt idő konstans. Az egy másodpercre eső jelmennyiséget mintavételezési gyakoriságnak, frekvenciának nevezik. Ma a CD-k a zenei felvételekhez 44100 Hz mintavételezési frekvenciát használnak. A mobiltelefonok nagyjából 8 kHz frekvenciával dolgoznak, mert a beszéd a magasabb frekvenciákban nem tartalmaz hasznos információt, nem úgy mint a zene.

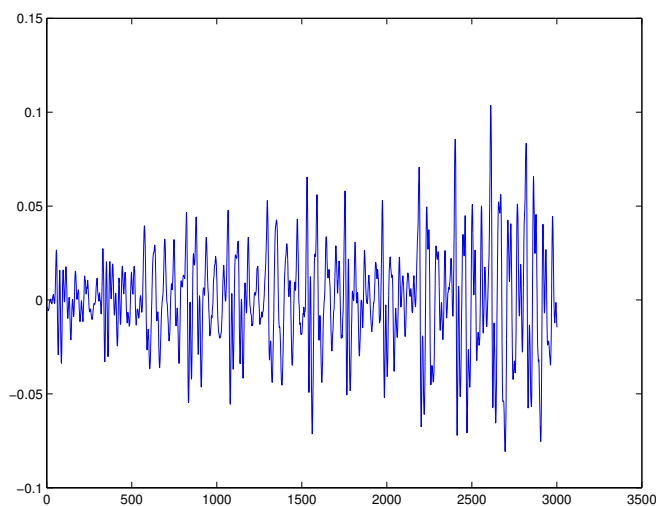
A továbbiakban a jelet mint sorozatot vagy vektort írjuk le, vagyis a_i jelentése az a jel i -edik időpillanatban felvett értéke.

1. ábra. Hullámforma

Minden ember által érdekesnek tartott hang, legyen az beszéd vagy zene, olyan jelet jelent, amiben ismétlődések fordulnak elő. Az ilyen ismétlődések nem a matematikai periodicitást jelentik, hanem ennek egy gyakorlati közelítését, miszerint a jel egy szakasza hasonlít egy korábbi szakaszára. Ezt a jelenséget kváziperiodicitásnak nevezzük. Erre egy példa lehet az énekhangban egy

tiszta szelet, ahol a jel szemre periodicitást mutat, közelről megnézve azonban eltéréseket tapasztalunk. Ezek az eltérések nem feltétlenül azt jelentik, hogy a jel az adott távolsággal öt megelőző jeltől mindig csak kicsit különbözik, ennél sokkal nagyobb is lehet az eltérés, például a digitalizálás miatt az adott görbét közelítve a magasabb frekvenciák miatt egészen eltérő fázisban vannak rögzítve. A kváziperiodicitást mégis jól jellemzi az autokorreláció, vagyis az a mérőszám, ami a jel egy adott hullámhosszhoz tartozó hibája az tökéletesen periodikus függvényétől.

2. ábra. Kváziperiodicitás

Ez egy $\sum_{i=1}^n |a_i - a_{i+k}|$ összefüggést is jelenthet, de a hibát tetszőleges metrikával fel lehet írni.

A kváziperiodikus jelhez a fül hangmagasságot társít. Ez a hangmagasság kicsit különbözik a matematikai frekvenciától, mert a frekvencia fogalma tökéletesen periodikus függvényekről szól, azon egy bizonyos periódushossz a frekvencia. Hangoknál frekvenciatartalomról beszélünk.

1.2. A fül működése

A fül úgy működik, hogy egy közvetítő réteg a külső nyomásváltozást (akár a mikrofon membránjának mozgását) átadja egy csiga alakú elkeskenyedő, folyadékkal teli üregnek. Ebben az üregben a folyadék ettől mozogni kezd. Az elkeskenyedő, csigavonal alakú üreg faláról szőrszálak lógnak a folyadékba, amiknek az alján mozgásérzékelő idegsejtek találhatóak. Az idegsejtek érzékelik, hogy a szőrszál milyen erővel rezeg a folyadékban. Mivel az üreg elkeskenyedő, ezért a más-más pontokon elhelyezkedő szőrszálak más-más periodicitásra érzékenyek, mindegyik arra, ami az adott üregvastagságban állóhullámot tud kialakítani. Ez nem csak azt jelenti, hogy párhuzamosan sok adatot érzékel a fül, de azt is, hogy a leképezésnek a Fourier sorhoz igen sok köze van. Valójában az történik, hogy a jelet a szőrök mozgásával frekvenciák összességéként érzékelünk.